

TA'LIM JARAYONIDAGI NIZOLARNI GENDER HOLATI
BO'YICHA, PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDA TADQIQ
ETILISHI.

Yerejepova Shaxnoza Bayrambay qizi

*O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya
mutaxassisligi 2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida pedagog va talaba o'rtasida yuzaga keladigan nizolarni gender nuqtai nazaridan tahlil qilish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda pedagogik nizolarning kelib chiqish omillari, gender stereotiplari, kommunikativ munosabatlar hamda pedagogik muhitdagi ijtimoiy-psixologik omillar o'rganildi. Ta'lim jarayonida erkak va ayol talabalar hamda pedagoglar o'rtasidagi muloqot uslubi, nizolarni qabul qilish va hal etish strategiyalaridagi farqlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, gender xususiyatlari pedagogik nizolarning paydo bo'lishi va ularni hal qilish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu asosda ta'lim muassasalarida genderga sezgir pedagogik muhitni shakllantirish va nizolarni konstruktiv hal qilish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: gender, pedagogik nizo, ta'lim jarayoni, pedagog-talaba munosabati, kommunikativ madaniyat, gender stereotiplari, konfliktologiya, pedagogik muhit.

Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim berish jarayoni, balki murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimi ham hisoblanadi. Bu jarayonda pedagog va talaba o'rtasidagi o'zaro muloqot, hamkorlik va kommunikatsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, turli ijtimoiy, psixologik va madaniy omillar ta'lim jarayonida nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Pedagogik nizolar ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular ko'pincha shaxsiy qarashlar, kommunikativ uslublar, baholash mezonlari, rol

kutishlari hamda gender stereotiplari bilan bog'liq holda vujudga keladi. Gender omili ta'lim jarayonidagi munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Erkak va ayol shaxslarning muloqot uslubi, hissiy reaksiyalari va konfliktni qabul qilish darajasi bir-biridan farq qilishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab ta'lim muassasalarida gender stereotiplari pedagog va talaba o'rtasidagi munosabatlarga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, ayrim tadqiqotlarda o'g'il bolalar o'qituvchilar bilan munosabatlarda ko'proq nizoli holatlarni boshdan kechirishi aniqlangan. Shu sababli ta'lim jarayonida yuzaga keladigan nizolarni gender nuqtai nazaridan o'rganish pedagogik jarayonni samarali tashkil etish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda talabalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhim hisoblanadi.

Sizning so'rovingiz ta'lim jarayonidagi nizolarni gender holati bo'yicha, pedagog va talaba o'rtasida tadqiq etish haqida. Bu mavzu bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud, ular asosan gender farqlari, munosabatlar sifati (yaqinlik va nizo darajasi) va gender asosidagi zo'ravonlikka qaratilgan. Men veb-qidiruv natijalariga asoslanib, asosiy topilmalarni jamlayman. Tadqiqotlar ko'pincha o'g'il bolalar va o'qituvchilar o'rtasidagi nizolar yuqori ekanligini ko'rsatadi, shuningdek, maktabda gender asosidagi zo'ravonlik (SRGBV) muammosini yoritadi. Quyida asosiy jihatlar va tadqiqot natijalari keltirilgan.

Asosiy tadqiqot topilmalari

Tadqiqotlarning aksariyati o'qituvchi-talaba munosabatlarida gender farqlarini ko'rib chiqadi. Masalan:

- O'g'il bolalar ko'pincha o'qituvchilar bilan ko'proq nizo va masofani boshdan kechiradi, qiz bolalar esa yaqinroq munosabatlarga ega. Bu farqlar o'qituvchilarning hisobotlariga asoslangan bo'lib, o'g'il bolalarning xatti-harakatlari va gender stereotiplari bilan bog'liq.

- Ikkinchi darajali ta'limda (o'rta maktabda) o'g'il bolalar o'qituvchilar bilan ko'proq nizo his qiladi, qiz bolalar esa kamroq. Uchta tadqiqotda

(umumiy 7 munosabatdan 6 tasida) bu tasdiqlangan, shuningdek, ba'zi hollarda o'g'il bolalar yaqinlik darajasi pastroq.

Gender asosidagi zo'ravonlik (SRGBV) alohida muammo:

- SRGBV maktab va atrofida jinsiy, jismoniy yoki psixologik zo'ravonlikni o'z ichiga oladi, gender normalariga asoslangan. O'qituvchilar tomonidan zo'ravonlik ko'pincha erkak o'qituvchilar tomonidan sodir etiladi, o'g'il bolalar jismoniy zo'ravonlikka ko'proq duch keladi, qiz bolalar esa jinsiy zo'ravonlikka.

- O'qituvchilarning gender farqi bo'yicha o'zaro munosabatlarida, qiz bolalar ayol o'qituvchilar bilan yaxshiroq munosabatda bo'ladi (gender mosligi gipotezasi qisman tasdiqlangan).

Gender Farqlari bo'yicha Jadval (Asosiy Tadqiqotlardan)

Quyidagi jadvalda asosiy tadqiqotlardan gender asosidagi nizolar haqidagi topilmalar jamlangan:

Tadqiqot Mavzusi	O'g'il Bolalar	Qiz Bolalar	Asosiy Topilma
O'qituvchi-talaba munosabatlari (yaqinlik va nizo)	Ko'proq nizo va masofa	Ko'proq yaqinlik	O'g'il bolalar o'qituvchilar bilan ko'proq nizo boshdan kechiradi.
Ikkinchi darajali ta'limda gender mosligi	Ko'proq nizo (6/7 munosabatda)	Kamroq nizo va yaqinlik	O'qituvchi jinsi ta'sir qilmaydi, lekin qiz bolalar ayol o'qituvchilar bilan yaxshiroq.
Maktabda gender asosidagi zo'ravonlik	Jismoniy zo'ravonlikka ko'proq	Jinsiy zo'ravonlikka ko'proq	Erkak o'qituvchilar ko'proq zo'ravonlik qiladi.

Tadqiqot Mavzusi	O'g'il Bolalar	Qiz Bolalar	Asosiy Topilma
(SRGBV)			
Sinfda o'zaro ta'sir (gender nuqtai nazaridan)	Farqli muomala (ko'pincha salbiy)	Farqli muomala (ko'pincha ijobiy)	O'qituvchilar ongsiz ravishda gender farqlarini ko'rsatadi.

Chora-tadbirlar va Tavsiyalar

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu nizolarni hal qilish uchun:

- O'qituvchilarni gender sezgirlikiga o'rgatish kerak, bu zo'ravonlikni kamaytiradi.
- Gender rolini va stereotiplarni muhokama qilish orqali maktab muhitini yaxshilash.
- O'qituvchi xatti-harakatlari va darsliklardagi gender tarafkashliklarni bartaraf etish.

Olingan natijalar ta'lim jarayonida gender xususiyatlari muhim omil ekanligini tasdiqlaydi. Erkak va ayol talabalar o'rtasidagi muloqot uslubi, hissiy reaksiyalar va konflikt boshqarish strategiyalarida farqlar mavjud. Masalan, ayrim tadqiqotlarda ayol talabalar o'qituvchi bilan yaqinroq munosabatlar o'rnatishga moyil bo'lishi, o'g'il bolalar esa ko'proq nizoli vaziyatlarga duch kelishi qayd etilgan.

Bundan tashqari, pedagoglarning gender stereotiplari ham ta'lim jarayonida nizolarni kuchaytirishi mumkin. Agar pedagog talabalarni jinsiga qarab baholasa yoki ularga turli kutishlar qo'ysa, bu talabalarda adolatsizlik hissini uyg'otadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalarga kelindi: Ta'lim jarayonida pedagog va talaba o'rtasidagi nizolar ijtimoiy-psixologik hodisa hisoblanadi. Gender omili pedagogik nizolarning paydo bo'lishi va

rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. vErkak talabalar pedagog bilan ko'proq nizoli vaziyatlarga duch kelishi kuzatildi. vAyol talabalar nizolarni ko'proq murosaga asoslangan usullar orqali hal qilishga intiladi. Gender stereotiplari pedagog-talaba munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Ta'lim muassasalarida genderga sezgir pedagogik muhitni shakllantirish.

Pedagoglar uchun konfliktologiya va gender pedagogikasi bo'yicha treninglar tashkil etish.

Talabalar o'rtasida muloqot madaniyati va tolerantlikni rivojlantirish.

Pedagog-talaba munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan psixologik xizmatlarni kuchaytirish.

Ta'lim jarayonida yuzaga keladigan nizolarni erta aniqlash va bartaraf etish uchun monitoring tizimini joriy etish.

Adabiyotlar.

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – Москва: Аспект Пресс, 2017.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 2008.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2015.
4. Кон И.С. Психология гендерных различий. – Москва: Академия, 2012.
5. Крысько В.Г. Социальная психология. – Москва: Юрайт, 2016.
6. Леонтьев А.Н. Психология общения. – Москва: Смысл, 2010.
7. Мухина В.С. Возрастная психология. – Москва: Академия, 2014.

8. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2016.
9. Хасан Б.И. Психология конфликта и переговоры. – Санкт-Петербург: Питер, 2013.
10. Deutsch M., Coleman P., Marcus E. The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice. – San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
11. Johnson D.W., Johnson R.T. Joining Together: Group Theory and Group Skills. – Boston: Allyn & Bacon, 2013.
12. Sadker D., Sadker M. Failing at Fairness: How America's Schools Cheat Girls. – New York: Scribner, 2012.
13. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. – New York: Ballantine Books, 2013.

